

АЛЕКСЄВА І. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ YOGA КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЗВ КНИГ

(на матеріалі англомовних видань)

У статті аналізується лексичний склад назв книг про та з йоги як філософського та духовного вчення. Такий підхід дозволяє виділити основні компоненти концепту YOGA – компоненти, які привертають увагу цільової англомовної аудиторії.

Ключові слова: концепт, вербалізація концепту, лексема.

В статье анализируется лексический состав названий книг о и по йоге как философском и духовном учении. Такой подход позволяет выделить основные компоненты концепта YOGA – компоненты, вызывающие интерес целевой англоязычной аудитории.

Ключевые слова: концепт, вербализация концепта, лексема.

The author analyses lexical components of book titles on yoga as philosophical and spiritual doctrine. The approach enables the author to single out the main components in YOGA concept – those that draw attention of the target English-speaking audience.

Key words: concept, verbalization of a concept, lexeme.

Сучасна західна культура надзвичайно плюралістична. Суспільство XXI століття стикається з явищами, які кидають виклик культурній монолітності (звичайно, відносній) суспільства минулих епох. Свобода як одна з проголошених західною культурою основних цінностей надає кожному індивідууму можливість експериментувати з духовними практиками та способом життя, які років сто тому просто успадковувалися дітьми від батьків.

Слід зазначити, що представники західних суспільств не лише «творять», але й «запозичують». Так, протягом XX століття активно йшло «примірювання» східних релігій, таких як буддизм та індуїзм. Пошуки «нового» у західному суспільстві на початку XX століття здійснюють в першу чергу інтелектуали – як відповідь на кризу «старого». Потім експерименти еліти поширюються на інші прошарки західного суспільства, найяскравішим прикладом чого можна назвати рух хіпі в 1960-х. Проте, звичайно, на новому ґрунті «запозичені» ідеї зазнають змін, адже на них тисне низка факторів: чинять вплив «старі» світоглядні системи, популярна наука, специфіка західного побуту та дійсності тощо.

Однією із систем, які активно поширюються та популяризуються на заході наприкінці XX – на початку XXI століть, є йога (так, кількість

прихильників йоги у США зросла на 95% протягом 1998-2002 років [1]. Сьогодні пошук *yoga courses in London* в Інтернеті дає 349 результатів; статистичні дані для США, наведені в березні 2013 року каналом *ССТVnews*, свідчать, що кількість людей, які практикують йогу у цій країні, наближається до 20 млн., а гроші, витрачені американцями на оплату занять, спорядження та медіа-продукцію з йоги, дорівнюють 10 млрд доларів [2]).

Необхідно також вказати демографічні характеристики прихильників йоги. Так, середньостатистичний відвідувач занять з йоги – це 47-річна одружена жінка з вищою освітою, що представляє середній клас [1]. На Манхетені, наприклад, для задоволення потреб цієї групи людей працює Дживамукті Йога Центр (*Jivamukti Yoga Center*), у якому проводяться принаймні 108 занять з йоги на тиждень, кожне з яких відвідують приблизно 60 людей. У Масачусетсі розташований Центр Йоги та Здоров'я Кріпалу (*Kripalu Center for Yoga and Health*) – найбільший ритрит у Сполучених Штатах, до якого приїждять близько 20 тисяч гостей і чий оборот дорівнює 10 млн. доларів на рік [3]).

Лікарі рекомендують йогу; страхові компанії платять за йогу; роботодавці пропонують заняття з йоги протягом обідньої перерви; психотерапевти радять пацієнтам йогу як антидепресант; йога та медитація пропонуються у хоспісах хворим на СНІД; йога практикується у правліннях компаній, у притулках для жінок-жертв насильства; про йогу йдеться у мильних операх та рекламних каталогах.

Отже, очевидно, що йога стала однією з реалій сучасного англосовієтського суспільства, проте чи стала вона концептом і, якщо стала, то що представляє цей концепт (концепт тлумачиться у дослідженні як ментальна сутність, яка має ім'я у мові та відображає культурно-національні уявлення людини про світ. Концепт є концентратом культури та досвіду народу, згустком культурного середовища у свідомості людини [4])? Можна припустити, що йогу в першу чергу сприймають як шлях до фізичного здоров'я, адже слово «йога», як правило, викликає в уяві пересічної людини поняття «асана, поза», а стереотипом «справжнього йога» є людина, яка може зав'язатися у вузол та не відчувати фізичного дискомфорту від будь-яких зовнішніх подразників – спеки, холоду, шуму. Саме тому найбільшої популярності на заході набула практика хатха-йоги, у якій дихання

пов'язується із фізичними вправами. Як зазначає журналіст видання *Yoga Journal* Анн Кашмен (Anne Cushman), «ми – культура, зациклена на тілі і – хоча це парадоксально – безнадійно нездатна зрозуміти його. Хатха йога імпонує нашим намаганням досягти фізичної досконалості і одночасно створює відчуття зв'язку та гармонії з нашим тілом, якого ми, не усвідомлюючи цього, прагнемо» (*We're a culture that's obsessed with the body—and paradoxically, sadly out of touch with it. Hatha yoga taps into our lust for physical perfection, but at the same time, it gives us a feeling of connection and peace with our bodies that we've yearned for, even if only unconsciously.* [3]). Але, як відомо, сучасна медицина не обмежує «здоров'я» лише фізичним станом: здорова людина має бути соціально адаптованою, контролювати свої психічний і ментальний стани та давати відсіч двом головним ворогам гарного самопочуття у XXI столітті – стресу та депресії [5].

Можна припустити, що саме ці два аспекти – причому в саме послідовності «фізичне та психічне» – сприяють поширенню йоги як елементу «фітнесу» у світі сучасної західної людини. Цю тезу доводять такі дані: 86 % відвідувачів студій йоги називають основною мотивацією своїх занять намагання стати гнучкішими, 81 % шукає порятунку від стресу та депресії, 74 % хочуть досягти гарної фізичної форми (досить відверто це озвучила актриса Джулія Робертс у своєму інтерв'ю для журналу *In Style*, сказавши “I don't want it to change my life. Just my butt”), 64 % черпають енергію, 57 % – молодість, 49 % лікують проблеми з хребтом, 59 % використовують йогу як превентивний медичний засіб, а 13 % – як програму фізіотерапії після операції, хвороби або травми [1].

Більшість послідовників у США усвідомлює йогу також як філософську, світоглядну систему: 74 % прихильників йоги очікують від своїх занять самовдосконалення, а 68 % вважають заняття духовною практикою [1]. Соціологічні опитування про причини звернення до йоги свідчать про те, що у кожної людини створюється ієрархія мотивацій.

Актуальність дослідження полягає у необхідності виявити сутність та структуру концепту YOGA, який виявляється таким складним, багаторівневим та популярним у сучасних західних англосовітських суспільствах, адже в результаті «багатошаровості» йоги пошук на Amazon.com видає більше 1 350 назв книг з йоги, причому

назви свідчать про різну цільову аудиторію: від читачів, що бажають ознайомитися із сутрами Патанджалі крізь призму буддизму (*A Reinterpretation of Patanjali's Yoga Sutras in the Light of Buddha Dharma*), до таких фантазерів, які можуть собі уявити «котячу йогу» (*Yoga for Cats*).

Важко заперечити, що сьогодні видавництво – це бізнес: книги пишуть і видають для того, щоб їх купили, конкуренція жорстка, тому назва будь-якого друкованого продукту має бути влучною і апелювати саме до цільової аудиторії, проте слід наголосити на тому, що зміст тексту ніколи не можна повністю ототожнювати назві. Усвідомлюючи останнє як обмеження у нашому дослідженні, ми обрали **матеріалом** даної статті 229 назв англomовних друкованих видань, у яких концепт YOGA представлений як такий, що може задовольнити мотивації цільової аудиторії у сферах духовній, філософській та світоглядній. Матеріал був відібраний з 437 назв книг англійською мовою з та про йогу, знайдених пошуковою системою найбільшого в північній Європі книжкового магазину в Гельсінкі «Академічна книга» (Academic Bookstore/Akateeminen Kirjakauppa).

Метою статті є дослідження в англomовному комунікативному просторі тих аспектів концепту YOGA, які розглядають його як філософську, світоглядну та духовну систему.

Предметом дослідження є концепт YOGA, а **об'єктом** виступають мовні засоби вербалізації концепту YOGA у назвах сучасних англomовних друкованих видань.

В результаті проведеного аналізу можна стверджувати, що YOGA висвітлюється як

1. **філософія** (*Yoga and Schools of Thought; The History of Yoga and Base Philosophies; The Dynamic Philosophy of Yoga. Healing the body, mind and soul; Yoga – Philosophy for Everyone. Bending mind and body; Five Varieties of Yoga and the Union of Eastern and Western Philosophy; Yoga. The Indian Tradition; Yoga and Philosophies of the Hindus; Yoga, Karma and Rebirth. A brief history and philosophy*). У наведених назвах впадає в око поєднання лексеми *Yoga* з лексемою *philosophy*, яка є динамічною (*dynamic*), індуїстською (*Indian, of the Hindus*), проте розглядається також як єдність східних та західних традицій (*Union of Eastern and Western Philosophy*).

2. Навіть перше наближення до концепту через призму назв видань виявляє, що YOGA – складний концепт, представлений **низкою напрямів**, які надають пріоритет різним шляхам у розвитку й удосконаленні людини. Тут вибірка пропонує такі результати:

- **hatha yoga** (*Hatha Yoga. Laboratory of the body; Hatha Yoga. Cleansing of the body; Original Yoga. Rediscovering traditional practices of hatha yoga; Hatha Yoga and the Life Fluid*)
- **yin yoga** (*Yin Yoga. Outline of a quiet practice*)
- **ashtanga yoga** (*Ashtanga Yoga. Anatomy and Mythology*)
- **yantra yoga** (*Yantra Yoga. Tibetan Yoga of Movement*)
- **tantra yoga** (*Tantra Yoga Secrets. Eighteen transformational lessons to serenity, radiance and bliss*)
- **yoga nidra** (*Experiencing Yoga Nidra. Guided deep relaxation*)
- **karma yoga** (*Karma Yoga*)
- **bhakti yoga** (*A Series of Lessons in Bhakti Yoga. The only book on the rationale of bhakti yoga; Bhakti – The Yoga of Love. Transrational approaches to peace studies*)
- **jnana/gnani yoga** (*Jnana Yoga; A Series of Lessons in Gnani yoga. The yoga of wisdom; Gnani Yoga or Development of Wisdom. The highest yogi teachings regarding the Absolute and its manifestations*)
- **kundalini yoga** (*Kundalini Yoga. Open your heart; Kundalini yoga. Techniques for developing strength, awareness and character; Kundalini Yoga. Meditation for complex psychiatric disorders. Techniques specific for treating the psychoses, personality and pervasive development disorders*)
- **raja yoga** (*Raja Yoga, or conquering the internal nature; Patanjali's Raja Yoga. A revelation or science of yoga; The World of Yoga. A guide to raja yoga*)

Можна помітити, що у кожній з цих «йоґ» акцент робиться на окремій сфері людського життя, але йоґа у будь-якій зі сфер – це шлях до духовного вдосконалення. Так, наприклад, хатха-йоґа та аштанга-йоґа більш «фізичні», тілесні (у назвах зустрічаються лексеми *body, anatomy*), в той час як йоґа-нідра, кундаліні-йоґа та бхакті-йоґа мають справу з психічними та психологічними сторонами людського життя (відповідно, живляються лексеми *relaxation, love, psychiatric disorders*,

psychoeses), а джнани-йога та раджа-йога вибудовують світоглядну, філософську систему (лексеми *wisdom, the Absolute, revelation*).

Така кількість «йог» пояснюється тим, що життя людини складається з багатьох сфер діяльності та етапів і на кожному з них актуальними є напрями з акцентом на певному аспекті. Це усвідомлення не чуже індійській культурі, яка традиційно поділяла життєвий шлях людини на чотири етапи: учнівство, господарювання, відхід від справ, медитація та самозречення. Тут не можна не сказати, хоча це і не входить до завдань статті, що в той час як в індійській традиції медитація та хатха-йога практикувалися на останньому етапі самозречення, а господарі йшли шляхом бхакті-йоги (поклоніння богам) та карма-йоги (служіння родині або суспільству), на заході хатха-йога та медитація практикуються «господарями». Отже, ці практики припинили виконувати свої первинні функції – замінити людині сім'ю та професійне життя.

3. Йога трактується як **релігія** або **шлях наближення / пізнання бога** (*Lectures on Hindu Religion, Philosophy and Yoga; Yoga as Philosophy and Religion; The New Dispensation. Yoga or communion with God; A Look at Yoga. History, types and its relationship to religion; Yoga and Yoga Discipline. A theosophical interpretation; Yoga Navajivan. Path to new life and divine realization; Divine Yoga Sadhana; Mahamantra Yoga. Chanting to anchor the mind and access the Divine; Hatha Yoga and the Work of the Divine Architect; Yoga. Dance of Gods; Yoga. Union with the Ultimate; Yoga Vashisht or Heaven Found).*

Релігійна тема – хиткий ґрунт, і тут можна спостерігати намагання визначити місце підвалин йоги (а відповідно, її сумісність) в контексті інших релігій (*Christian Yoga; Yoga and the Jesus Prayer. Love your God and your neighbor; Yoga and Judaism; Yoga or Transformation. A comparative statement of the various religious dogmas concerning the soul and its destiny, and of Akkadian, Hindu, Taoist, Egyptian, Hebrew, Greek, Christian, Mohammedan, Japanese and other magic*). Вербалізація релігійного компоненту концепту YOGA відбувається у даному випадку за допомогою таких лексичних одиниць, як *religion, God(s), the Divine, Christian, Jesus, prayer, Judaism, dogmas* та інших. Тут слід зазначити, що деякі автори привертають увагу до містицизму як частини йоги: *Yoga and Magic, Guiding Yoga's Light, The fraternity of*

Inner Light and Yoga; Practical Yoga and Persian Magic; Raja Yoga or Occultism.

4. Йога може висвітлюватися як **культура**: *The Hindu System of Self-Culture of the Patanjali Yoga Shastra; Yoga and Self-Culture. A scientific and practical survey of yoga philosophy for the layman and the aspirant on the path.* Тут привертає увагу вживання складеного іменника *self-culture*, який вказує на те, що послідовник йогічної традиції несе відповідальність за свою поведінку та вибір на життєвому шляху. *Self-culture* підкреслює центральне місце свідомості та усвідомлене «проживання» подій та почуттів на шляху самовдосконалення. Особистість, «я» та його сутність, поняття душі, зв'язок між душею та розумом є важливими питаннями у вченні йоги, прикладом чого можуть бути назви книг *Yoga and the Soul, The I in Yoga, Self-Mastery through Self-Taught Yoga.*

5. Йога постає як **наука** у таких назвах: *Science of Yoga. Risks and rewards; Yoga as Science; The Relation of Yoga to Physics.* Підхід до йоги як до науки дозволяє видавництвам пропонувати читачам довідники з йоги (*A Reference Guide to Yoga. Its history, practice in other traditions including Christianity and Tantra, and the goal of Yoga; An Important Glossary of Yoga Terms; The Path of Yoga. An essential guide to its principles and practices*), причому цікаво, що деякі автори відразу «обмежують» відповідальність за інформацію, подану у цих виданнях: вона або лише краплина у безмежному та глибокому йогічному морі (*incomplete*), або довідник «неавторизований» (*unauthorized*): *The Incomplete Guide to Yoga; An Unauthorized Guide to Yoga.*

6. Йога як **віддалена – темпорально та цивілізаційно – система.** Сучасна західна людина мислить опозиціями, тому усвідомлює «захід» як протилежне «сходу», «сучасність» як опозицію до «минулого». Західні автори відчують потребу подолати часову відстань між сучасністю та давниною, коли формувалися йогічні традиції, і тому з'являються книги, у назвах яких ключовими стають темпоральні лексеми *Practical Yoga Ancient and Modern; Yoga in the 20th Century; Yoga. The art of balance: a practical guide to yoga for the 21st century; Universal Yoga. The Bhagavad Gita for Modern Times; Patanjali's Yoga Sutras: revised for the modern mind; The Inner Tradition of Yoga. A guide to yoga philosophy for the contemporary practitioner.* Цивілізаційні відмінності та процеси адаптації запозиченої філософської та

культурної традиції виступають на перший план у таких назвах, як *Yoga: the beginning, the goals, and westernization: Yoga Based on Authentic Indian Tradition. Postures, breathing exercises, meditation and ayurveda from Benares to the West; Yoga and Western Psychology. A comparison*, де увага фокусується на лексемах *West, Western, westernization*, які подаються як докорінно відмінні від *Authentic Indian Traditions from Benares*.

7. Матеріал пропонує велику кількість книг, які пропонують відповіді на внутрішні, психологічні та духовні запити сучасної західної особистості. Перше, що впадає в око, – це позитивність цієї лексики. На цій підставі можна об'єднати книги, у назвах яких йога представлена як **спосіб** (або **шлях** – *path*) **трансформації себе та саморозкриття** (*Transformative Yoga: unlocking inner bliss; Yoga, or Transformation; The Pure Heart of Yoga. Ten essential steps for personal transformation; Alpha Omega Yoga. The art and science of transformation; Sahaja-Yga. The secret of self-unfoldment and transformation; Yoga Navajivan. Path to New Life and Divine Realization*), як **шлях до звільнення** (*Liberation through Yoga; Yoga: Immortality and Freedom*), як **шлях до позитивного психічного або ментального стану** (*Yoga of Love; The Inner Yoga of Happiness; A Journey to Peace through Yoga; Yoga of recognition; Intelligent Yoga: re-educating mind and body; Mindful Yoga; Yoga. Union with the Ultimate*) та як **система норм соціальної поведінки** у недосконалому світі (*Yoga for a world out of balance. Teachings on Ethics and social actions*).

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що розподіл назв на чітко визначені групи видається складним і, як правило, умовним, оскільки одна назва може представляти концепт YOGA як складний (наприклад, *Yoga as Philosophy and Religion*). У цьому контексті не можна не зазначити, що йога як давнє вчення – цілісна, холистична. Як Стародавня Греція очікувала від філософії відповіді на всі запитання, так само в Стародавній Індії завдання відповісти на питання про створення світу, про фізичне, духовне, соціальне життя людини та її смерть покладалося на одну систему. Тенденція до спеціалізації – знань, виробництва, суспільних відносин – з'явилася на Заході пізніше. Ця тенденція у ХХІ столітті набирає обертів і застосовується, як це продемонструвало наше дослідження, до «іншокультурних» холистичних течій та філософій.

Тим не менш, досить приблизно можна представити досліджувану вибірку як таку, що представляє концепт YOGA англomовному читачу, що шукає відповіді на серйозні світоглядні та духовні питання, як філософію (21 % вибірки) з низкою напрямів (31 %), релігію (18 %), культуру (10 %) та науку (9 %), які темпорально та цивілізаційно віддалені від західних (7 %) та є шляхом людини до трансформації, позитивних станів / почуттів та поведінковим кодексом (11 %).

Не можна не підкреслити, що проведене дослідження відкриває широкий спектр питань і не може вважатися вичерпним. Так, одним з обмежень даної статті є досить поверхневий матеріал – назви книг англійською мовою. Хоча на нашу думку назви відбивають основні тенденції того, як представляється концепт у суспільстві, проте більш глибоке дослідження у подальшому може включати як більшу вибірку та залучення книг «легкого» змісту (що дозволить більш детально вивчити маркетингові та рекламні прийоми для просування продукту), так і аналіз текстів у різних типах дискурсу. Крім того, цікавим видається дослідження текстів з та про йогу, написаних представниками східних та західних культур, оскільки така розвідка дозволила б виявити культурно специфічні властивості концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Yoga Statistics and Demographics* [Електронний ресурс]. – Prescott : International Association of Yoga Therapists, 2006. – 31 p. – Режим доступу : http://www.iayt.org/site_vx2/publications/Bibliographies_Members/stats.pdf.
2. *Youtube* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=WH-5-uxONLw>.
3. *Cushman A. The New Yoga* [Електронний ресурс] / Anne Cushman. – Режим доступу : <http://www.yogajournal.com/lifestyle/281>.
4. *Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие* / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 296 с. 5. *Лемішка О. Я. Основні складові концепту HEALTH у сучасній англійській мові* / О. Я. Лемішка // Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми філології, американські та британські студії”], (25–27 квітня 2012 р.). – К. : Університет “Україна”, 2012. – С. 337–340.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Akateeminen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://akateeminen.com/webapp/wcs/stores/servlet/SearchDisplay?storeId=10201&catalogId=10051&langId=11&pageSize=50&searchType=1002&beginIndex=0&searchSource=0&sType=SimpleSearch&resultCatEntryType=2&showResultsPage=true&pageView=image&searchTermScope=4&searchTerm=yoga>